

УДК 130.2 : 159. 942 : 316.6

Мовчан М. М.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки та суспільних наук ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
(Україна, Полтава), movchan.momm@ gmail.com

СТРАХИ В ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджується страх як важлива складова людського існування. Показано специфіку страху в українському духовно-культурному просторі. Значну увагу приділено даному феномену в часи Києво-Руської держави. Висвітлено місце екзистенціалу страху у філософії Г.Сковороди, та у творчості геніального прозаїка М.Гоголя. З'ясовано особливості страху в житті і діяльності українських шістдесятників ХХ ст.

***Ключові слова:** страх, страхи Київської Русі, Г.Сковорода і страх, страх і М.Гоголь, страхи шістдесятників.*

Страх у сьогоднішньому світі, з певних причин, стає постійною характеристикою свідомості людини. Дослідження цього важливого модусу сучасного буття є особливо *актуальним*, бо підвищується інтенсивність відчуття страху, і він отримує глобальний характер. Слід підкреслити, що страх у сьогоденні може визначати стратегію поведінки людини і суспільства.

Велику увагу страху приділяли М.Бердяєв, А.Гагарін, М. Гайдеггер, А.Камю, О.Логінова, Р.Мей, О.Ранк, Ф.Ріман, Ж.-П.Сартр, П.Тілліх, К.Юнг, К.Хорні, З.Фрейд, О.Фролова, Е.Фромм, Л.Шестов, І.Ялом, К.Ясперс та ін. Різні сторони цього феномена аналізували й українські вчені І.Бичко, Є.Головаха, Р.Горохова, С.Логвінов, В.Лук'янець, Н.Паніна, О.Туренко, Н.Хамітов та ін. Не дивлячись на певні напрацювання з означеної проблеми вона ще залишається

маловивченою. Особливо це стосується аналізу ролі страху в духовно-культурній традиції України.

Метою цієї статті є розгляд страху, як особливого феномена в українському духовно-культурному вимірі, починаючи з раннього періоду (Києво-Руської держави) і закінчуючи ХХ століттям. Для виконання мети ставимо такі завдання: 1) здійснити аналіз означеного феномена в києво-руський період; 2) показати екзистенціал страху у трактовці найвидатнішого філософа України Г.Сковороди (XVIII ст.); 3) розглянути інтерпретацію теми страху геніальним прозаїком М.Гоголем (XIX ст.); 4) розкрити роль страху в українських шістдесятників ХХ ст.

Спочатку розглянемо питання страху в суспільстві Давньої Русі. Серед немалої кількості страхів Княжої доби виділимо наступні: страх перед силами природи, боязнь смерті, страх нечистої сили (демонологія дохристиянської Русі), страх перед ритуальною нечистотою, страх за душу, страх Божий, страх втратити владу[1,с.164].

Однією з прикметних рис світогляду язичницької Русі було обожнення природи. Деякі дослідники вважають, що язичництво гнітило душу людини і плекало *страх перед силами природи*. А от християнство, навпаки, визволило людину від цього страху. Російський вчений Д.Лихачов писав: «Страх перед стихійними силами природи, типовий для язичництва, в основному, пройшов. З'явилося усвідомлення того, що природа дружна людині, що вона служить їй»[2,с.7].

У дохристиянський період давньоруської держави, кожен індивід вважав, що він знаходиться під сильним впливом волі багатьох богів і від цього впливу залежить його подальше життя. Слід наголосити, що руські люди *боялися смерті*. Це проявлялося передусім у ставленні живих до небіжчиків: 1) «чистих» покійників (тих, що померли природною смертю) та 2) «нечистих» покійників (тих, що померли неприродною смертю). Забобонна ж боязнь «нечистих» покійників, на думку дослідника В.Полікарпова, «була породжена або страхом перед цими людьми при їх житті (чаклуни), або незвичністю

причини їх смерті»[3,с.138]. Християнство, як вважає екзистенціальний російський філософ М.Бердяєв, «зачарувало світ «красою» смерті»[4,с.3].

В Києво-Руській державі тривалий час була вельми розвинута *язичницька демонологія*, так звана «нижча» міфологія – «уявлення про духів, чаклунів, відьом, «божих людей», водяних та ін.»[5,с.8-9]. Але була й «вища» міфологія – «(вірування у головних богів) дохристиянського світу, яка виявилася менш сталою»[5,с.9]. Християнство внесло в язичницьку демонологію русичів свої оригінальні назви: чорт став синонімом злої сили – християнського диявола; слово «біс» почали вживати для персоніфікації злого духу. Поступово у християнському віровченні змінюється погляд і на саму демонологію: надприродна сила стає нечистою, злою силою. А нечиста сила могла заподіяти людям будь-яке лихо. Тому в руської людини був постійний *страх нечистої сили*.

У соціальному середовищі Київської Русі існував *страх перед ритуальною нечистотою*. Цей страх, напевно потрібно розглядати передусім у фізіологічному і фізичному плані. Джерелом нечистоти є тіло людини, яке природно виконує свої функції. Одна з них – виділення, а все що виділяється тілом – нечистоти (крім сліз). Основні супутники ритуального гріха – статеве життя та їжа. При цьому наголос робиться на різновидах їжі, а не на кількості її вживання. Обрядове табу витісняє початкову аскетичну роль посту. Надзвичайною проблемою совісті для православних русичів було питання – чи можна разом з язичниками, іудеями чи католиками сидіти за одним столом і вживати їжу. Вагомим приводом для ритуальних страхів було навіть добродічне подружнє життя, яке було освячене православною церквою. З одного боку церква визнавала таїнство шлюбу, а з іншого – недовіряла акту сексуального життя, навіть шлюбного. Вона вважала сексуальне життя подружжя джерелом гріха.

Означена тема приводить нас і до суто руського феномена – непротивлення злу насиллям. У серця наших пращурів назавжди увійшов світлий образ добросердного Спасителя, який страждає за людей. І саме тут

велику роль відіграє почуття страху. Згадаємо великих непротивленців (страстотерпців), молодших синів Володимира Великого, які були народжені від церковного шлюбу з візантійською цесарівною Анною – князів Бориса і Гліба. Старший брат, Борис, довідався про підступний намір Святополка заволодіти спадщиною і владою після смерті свого названого батька князя Володимира. Він (Борис) добровільно вирішує померти і починає готуватися до цієї події. Роздумуючи про своє майбутнє він переживав неабияке почуття страху. Але у глибоко віруючого князя Бориса не було боязні смерті, у нього був *страх за душу*. Борис просить Бога: «Не покидай, Господи, милостивий, мене, я уповаю на тебе, але спаси душу мою»[6,с.1]. Молодший брат Бориса, Гліб, знаючи про смерть батька і загибель брата, зовсім не підозрював для чого Святополк визвав його до Києва. Він не вірив, що Святополк може віроломно розправитися з ним (навіть не сприйняв умовляння старшого брата Ярослава не їхати до Києва) і хотів хоч на небесах зустрітися з Борисом. Молодий князь дозволив головорізам Святополка вбити себе.

Досить поширеним у князівському середовищі Русі був *страх втратити владу*. І тут із Княжої доби відразу ж пригадуються неймовірні спроби зберегти цілісність Києво-Руської держави Володимиром Мономахом. Відомо, що не лише сила традицій стала причиною гибелі держави. «Страх втратити владу примушував князів скрупульозно турбуватися про пряме продовження династичного князювання. В хроніці польський історик XV ст. Ян Длугош прямо говорить про династичну спадковість, яка загубила Русь»[7,с.3].

У своєрідному кодексі морального виховання Русі – «Повчанні князя Володимира Мономаха дітям», виділено «два стовпи християнства – *страх Божий* і любов до ближнього, головним проявом якої є співчуття»[8]. У цьому творі Мономах закликав: «Передусім для Бога й душі своєї страх Божий майте»[9,с.51]. Страх Божий у культурі Київської Русі був надзвичайно важливою ознакою у вихованні нової генерації. В той час основну роль у навчанні і вихованні відігравала сім'я «Батьки повинні були виховувати дітей у суворості і «страху Божому». Діти з ранніх років брали участь в церковних

обрядах. Педагогічні зусилля спрямовувалися на моральне і духовне вдосконалення людини»[10,с.37].

Далі коротко розглянемо питання страху у класика української філософії, найвидатнішого мислителя України всіх часів *Г.Сковороди*(1722-1794), яке було пов'язано в нього з екзистенційним духом мислення, зосередженістю на ролі і призначенні людини у світі. Страх мислитель поєднав з такими вагомими екзистенціалами як самотність, відчай, любов тощо.

Г.Сковорода розрізняє два види страху: боязнь та метафізичний страх. Страх-боязнь – це рабський, емпіричний страх, а метафізичний страх – це страх образити істоту, яку людина найбільше любить. Другий різновид страху має у нього як глибинно-екзистенційну, так і онтологічну вкоріненість. На думку філософа, переживання такого страху не дає можливості втратити фундаментальний зв'язок людини з Богом, як останнім джерелом радості, духовної сили і мудрості.

Одне із центральних місць у філософських роздумах мислителя займав страх Божий. Український вчений-сковородинознавець Л.Ушкалов повідомив автору сценарію і режисеру документального фільму «Усе в тобі» (прем'єра якого пройшла на Полтавщині у 2013 році і викликала щирий інтерес не лише в середовищі науковців) полтавчанці Л. Нестулі, цікавий факт, про те, що одного з учнів Г.Сковороди запитали: «Так чому ж все-таки вас навчав у Харківському колегіумі Сковорода?». Той відповів: «Страху Божому». Страх Божий у цього мудреця це не що інше, як Божа віра, яка живить і веселить людське серце, визнає Бога і Божу премудрість. Антиподом до страху Божого (Божої віри) виступає пекельна віра, що може лише мучити і губити людину.

Люди давно зрозуміли, що страх може бути потужним інструментом влади, і почали застосовувати його для управління масами. Буквально вся історія людства побудована на придушенні правлячою верхівкою соціальних низів, на послушності підлеглих. Тому і не випадково тема страху – наскрізний мотив творів *М.Гоголя* (1809-1853). Майже у кожному своєму творі письменник обов'язково торкається соціально-психологічного становища тогочасної

Російській імперії, часто акцентуючи свою художню увагу на мотиві страху[11,с.144].

М.Гоголь – один із знаменитих інтерпретаторів страху у світовій культурі. І недаремно відомий філософ і культуролог П.Гуревич включив його повість «Зачароване місце» до антології «Страх», де зібрано тексти Платона, Данте, Б.Паскаля, Ф.Кафки... – авторів, зусиллями яких протягом століть творився колективний «портрет» страху[12,с.3]. М.Гоголь незвичайно делікатно відчував страх у глибині людського буття. І це, на думку С.Пірошенко, яскраво видно уже в його творі «Сорочинський ярмарок»[13,с.81]. У цій повісті страшне передчуття входить у буття. Таким чином, можна відмітити, що незбагненне відчуття страху в даній повісті є наслідком драми становлення. Під кінець твору «Сорочинський ярмарок» драма розвивається як зіткнення двох начал життя: поруч – на одній площині буття – опиняються «червоні губки» красуні і «старі обличчя» «бабусь» і «байдужі могили»[14,с.187].

Згідно за М.Гоголем, Україна народилася в страху і зі страху. Свої думки про історичний розвиток України письменник показав у статті «Погляд на складання Малоросії»[15,с.52]. Провідним емоційним станом, на основі якого формується концептуальна історична вісь у цій статті, виступає страх.

Існує не мало точок зору відносно генезису страху в українських повістях. Пропонується багато різних варіантів. Виділимо один з варіантів (запропонований К.Мочульським): страх породжує краса, оскільки вона «по самій своїй природі аморальна»[16]. Лінія страху, викликана Красою, ведеться ще від Платона – філософ «описує нам у «Федрі»[12,с.9]. У М. Гоголя українська природа є втіленням краси. Така краса лякає своєю довершеністю і примушує духовно непевну людину залишати її.

Атрибутом страху у М.Гоголя часто виступає *чин*. Жорстка ієрархія чинів влаштована так, що кожен чиновник є водночас носієм страху (для своїх підлеглих) і його об'єктом (для вищого посадовця)[11,с.144]. Також страхом у повістях М.Гоголя є *чорт*, який виявляє підвищений інтерес до страху. Рухає ним воля до влади (а, як відомо, контролює владу той, хто контролює

страх)[17,с.223]. У творах цього письменника страх – це ще й безпосередній атрибут влади, її відображення. В системі життєдіяльності Російської імперії все певним чином було структуровано. Чільні позиції тут належали носіям страху, тобто представникам влади – чиновникам. Тиск страху значно сильніший, якщо чиновник займає низьке місце на вертикалі влади.

Серед низки страхів, які були властиві самому М.Гоголю дослідники виділяють страх смерті (а точніше – боязнь бути похованим заживо). Ще й сьогодні не вщухають дискусії (і не лише в колах науковців), про те чого боявся М.Гоголь саме це й трапилось з ним, тобто можливо, що його все-таки поховали заживо.

Далі ми торкнемося соціального аспекту страху, який був властивим феномену українського *шістдесятництва* ХХ століття. Відомо, що соціальний страх не є станом, який виникає звичайним природним шляхом, він – результат динамічних відносин між членами суспільства. Джерелом такого страху є «загальні умови життя людей, людські відносини, і якщо ці відносини змінюють свою природу і якщо людина не відчуває себе в структурі цих відносин «у себе вдома», то в неї може з'явитися страх за стабільність свого буття»[18,с.10].

Шістдесятництво в ХХ ст. було важливим періодом пробудження української національної свідомості. В історію і культуру нашої держави шістдесятники увійшли, як захисники свого, національного, самобутнього й неповторного слова, думки, традиції, культури взагалі; як проповідники людини національної, яка поважає свою мову і культуру, відстоює цінності свободи і демократії, поважає також і всі інші нації й народи світу. Шістдесятниками були: В.Стус, В.Симоненко, І.Драч, М.Вінграновський, Л.Костенко, В.Підпалій, І.Світличний, І.Дзюба, Є.Сверстюк, Г.Тютюнник, А.Горська, І.Марчук, С.Параджанов, І.Миколайчук, В.Чорновіл, Л.Лук'яненко та багато інших.

Страхи за майбутнє України, за українство, за себе (власне Я не могло в них існувати без українського контексту, без українського народу, волю і долю

якого вони намагалися захищати в тогочасній непростій дійсності) були домінантою в їхньому житті і діяльності. Їх філософія виражалася: 1) в тонкому відчутті і сприйнятті бід і радощів українців; 2) у певному радикалізмі щодо проблем добра і зла; 3) в переосмисленні світу і себе в ньому; 4) в шануванні загальнолюдських цінностей без яких неможлива перспектива розвитку України. Страхи шістдесятників були конкретними. Серед них виділимо такі: не бути почутими і сприйнятими народом (або почутими і сприйнятими не правильно, бо репресивні органи постійно робили їх «буржуазними націоналістами»); за гідне теперішнє і майбутнє буття українців; за неможливість реалізуватись людині-«гвинтику системи».

Підсумовуючи вищесказане зробимо наступні *висновки*:

1. Страх може суттєво впливати на світогляд і життєдіяльність людини, тому дана тема була і є надзвичайно актуальною.

2. Особливу вагу в Київській Русі мали такі страхи: страх смерті, страх сил природи (особливо актуальний в дохристиянський період Русі), страх Божий, боязнь за душу, страх нечистої (злої) сили, боязнь ритуальної нечистоти, страх втратити владу (ним переймалася можновладна верхівка).

3. У найвидатнішого філософа України всіх часів Г.Сковороди екзистенціал страху тісно переплітається з іншими екзистенціалами – самотністю, любов'ю тощо. Він вирізняв два види страху – страх-боязнь і метафізичний страх. На його думку страх неминучий, але й не бажаний.

4. М.Гоголь – один з найвідоміших інтерпретаторів страху у світовій культурі. Він надзвичайно тонко відчував його у глибині людського буття. Зі страхом, на думку письменника, тісно пов'язані: чин, чорт, влада, смерть тощо.

5. Серед різноманітних страхів України в ХХ ст. вирізняються соціальні страхи шістдесятників (нової генерації інтелігенції, людей культури початку та середини 1960-х років, що намагалися пробудити в українського народу національну самосвідомість), джерелом яких були умови життя людей і людські відносини в СРСР (до складу, якого входила в ті часи й Україна). Це

були страхи за майбутнє України, за українство, за себе (власне Я не могло існувати без українського контексту).

6. З означеної теми на сьогодні є певні напрацювання, але вона потребує подальшого філософського осмислення.

Список використаних джерел

1. Мовчан М.М. Страхи в соціальному середовищі Київської Русі / М.М.Мовчан // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Випуск 27. – Київ-Полтава, 2012. – С. 163-174.
2. Лихачов Д.С. Єдина мати / Д.С.Лихачов // Пам'ятки України. – 1985. – №3. – С. 6–11.
3. Поликарпов В. С. История религий. Лекции и хрестоматия / В.С.Поликарпов. – М.: «Гардарика», «Экспертное бюро», 1997. – 312 с.
4. Давньоукраїнська культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refs.uaclub.net.ua/4/21021308/1/index.html>
5. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упор. А.П.Пономарьов, Т.В.Косміна, О.О.Боряк. – К.: Либідь, 1991. – 640 с.
6. Литература Киевской Руси «Житие Бориса и Глеба» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.licey.net/lit/begin/ghitie>
7. Яковенко Б. У чому причина занепаду та загибелі Київської Русі? / Б.Яковенко // День. – № 41. – 2 березня 2001 р.
8. Стеценко В. Вплив християнства на формування політичної культури українського етносу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.westukr.itgo.com/Stecenko.html>
9. Миропольський С. Нариси по історії церковно-приходських шкіл / С.Миропольський. – СПб., 1894. – 294 с.
10. Капранова В.А. История педагогики: учебное пособие для педагогических вузов / В.А.Капранова. – М.: Новое знание, 2007. – 240 с.

11. Подгурская И.И. Мотив страха в произведениях Н. В. Гоголя и М.А.Булгакова / И.И.Подгурская // М. Гоголь і світова література [Текст]: збірник наукових праць / [ред. кол.: О.М.Ніколенко (гол. ред.) та ін.]. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – С. 143–149.
12. Ковальчук О. Гоголь: буття і страх / О.Ковальчук // Гоголезнавчі студії. Випуск десятий. – Ніжин, 2002. – С. 68–76.
13. Пірошенко С.Ю. Екзистенціальний страх в інтерпретації М.Гоголя / С.Ю.Пірошенко // Поетика творів М.Гоголя [Текст]: збірник наукових праць / [ред. кол.: О.М.Ніколенко (гол. ред.) та ін.]. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – С. 81–85.
14. Гоголь Н.В. Собрание соч.: В 8 т. / Н.В.Гоголь. – М.: Правда, 1984. – Т. 5. – 320 с.
15. Гоголь Н.В. Собрание соч.: В 8 т. / Н.В.Гоголь. – М.: Правда, 1984. – Т. 7. – 528 с.
16. Манн Ю.В. Поэтика Гоголя / Ю.В.Манн. – М.: Художественная література, 1988. – 413 с.
17. Гоголь Н.В. Собрание соч.: В 8 т./ Н.В.Гоголь – М.: Правда, 1984. – Т. 2. – 400 с.
18. Скворцов С.Л. Проблема страха: Искусство жизни в «век смерти» / С.Л.Скворцов // Человек: образ и сущность (Гуманист. аспекты). Ежегодник. – М., 1991. – С. 9–38.

References

1. Movchan M.M. Strakhy v sotsial'nomu seredovyshchi Kyuyivs'koyi Rusi / M. M.Movchan // Filosofs'ki obriyi. Naukovo-teoretychnyy zhurnal Instytutu filozofiyi imeni H.S.Skovorody NAN Ukrayiny ta Poltavs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni V.H.Korolenka. Vypusk 27. – Kyuyiv-Poltava, 2012. – S. 163-174.
2. Lykhachov D.S. Yedyna maty / D.S.Lykhachov // Pam'yatky Ukrayiny. – 1985. – #3. – S. 6–11.

3. Polikarpov V.S. Istoriya religiy. Lektsii i hrestomatiya / V. S. Polikarpov. – M.: «Gardarika», «Ekspertnoe byuro», 1997. – 312 s.
4. Davn'oukrayins'ka kul'tura [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://refs.uaclub.net.ua/4/21021308/1/index.html>
5. Ukrayintsi: narodni viruvannya, povir'ya, demonolohiya / Upor. A. P. Ponomar'ov, T.V.Kosmina, O.O.Boryak. – K.: Lybid', 1991. – 640 s.
6. Literatura Kievskoy Rusi «Zhitie Borisa i Gleba» [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.licey.net/lit/begin/ghitie>
7. Yakovenko B.U chomu prychnyna zanepadu ta zahybeli Kyyivs'koyi Rusi? / B.Yakovenko // Den'. – # 41. – 2 bereznya 2001 r.
8. Stetsenko V. Vplyv khrystyianstva na formuvannya politychnoyi kul'tury ukrayins'koho etnosu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.westukr.itgo.com/Stecenko.html>
9. Myropol's'kyy S. Narysy po istoriyi tserkovno-prykhods'kykh shkil / S. Myropol's'kyy. – SPb., 1894. – 294 s.
10. Kapranova V.A. Istoriya pedagogiki: uchebnoe posobie dlya pedagogicheskikh vuzov / V.A.Kapranova. – M.: Novoe znanie, 2007. – 240 s.
11. Podgurskaya I.I. Motiv straha v proizvedeniyah N. V. Gogolya i M. A. Bulgakova / I.I. Podgurskaya // M. Hohol' i svitova literatura [Tekst]: zbirnyk naukovykh prats' / [red. kol.: O.M.Nikolenko (hol. red.) ta in.]. – Poltava: TOV „ASMI”, 2009. – S. 143–149.
12. Koval'chuk O. Hohol': buttya i strakh / O.Koval'chuk // Hoholeznavchi studiyi. Vypusk desyaty. – Nizhyn, 2002. – S. 68–76.
13. Piroshenko S.Yu. Ekzystentsial'nyy strakh v interpretatsiyi M.Hoholya / S.Yu.Piroshenko // Poetyka tvoriv M. Hoholya [Tekst]: zbirnyk naukovykh prats' / [red. kol.: O.M.Nikolenko (hol. red.) ta in.]. – Poltava: TOV «ASMI», 2009. – S. 81–85.
14. Gogol N.V. Sobranie soch.: V 8 t. / N.V.Gogol. – M.: Pravda, 1984. – T. 5. – 320 s.

15. Gogol N.V. Sobranie soch.: V 8 t. / N.V.Gogol. – M.: Pravda, 1984. – T. 7. – 528 s.
16. Mann Yu.V. Poetika Gogolya / Yu.V.Mann. – M.: Hudozhestvennaya Literatura, 1988. – 413 s.
17. Gogol N.V. Sobranie soch.: V 8 t. / N.V.Gogol. – M.: Pravda, 1984. – T. 2. – 400 s.
18. Skvortsov S.L. Problema straha: Iskusstvo zhizni v «vek smerti» / S.L.Skvortsov // Chelovek: obraz i suschnost (Gumanist. aspekty). Ezhegodnik. – M., 1991. – S. 9–38.

Мовчан М.Н.,

кандидат философских наук, доцент, доцент

кафедры педагогики и общественных наук ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»

(Украина, Полтава), movchan.momm @ gmail.com

Страхи в духовно-культурной традиции Украины

Исследуется страх, как важная составляющая человеческого существования. Показана специфика страха в украинском духовно-культурном пространстве. Значительное внимание уделено данному феномену во времена Киево-Русского государства. Освещены место экзистенциала страха в философии Г.Сковороды и в творчестве гениального прозаика Н.Гоголя. Установлено особенность страха в жизни и деятельности украинских шестидесятников XX в.

Ключевые слова: страх, страхи Киевской Руси, Г.Сковорода и страх, страх и Н.Гоголь, страхи шестидесятников.

Movchan M.N.

Ph.D., candidate of philosophical sciences, Associate Professor,

Associate Professor at Chair of Education and Social Sciences at

Poltava University of Economics and Trade

(Ukraine, Poltava), movchan.momm @ gmail.com

Fears in the spiritual and cultural traditions of Ukraine

Fear is studied as an important component of human existence. The specificity of fear in Ukrainian spiritual and cultural space is shown in this article. Considerable attention is paid to this phenomenon of the Kyiv-Russian state. There is highlighted the place of the existential of fear in the philosophy of G. Skovoroda and in the works of the brilliant prose writer N. Gogol. The peculiarity of fear in the life and activity of the Ukrainian Sixtiers of the 20th century is also established.

Keywords: *fear, fears of Kievan Rus, G. Skovoroda and fear, fear and N. Gogol fears of the sixties,*

Відомості про автора

Мовчан Михайло Миколайович, кандидат філософських наук, доцент, кафедри педагогіки та суспільних наук; адреса для листування: Кафедра педагогіки та суспільних наук (к.321) вул. Коваля 3, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, 36014; моб. тел.: 8-095-56-14-093; E-mail: movchan.momm@gmail.com

Resume

Movchan M. N.

candidate of philosophical sciences, Associate Professor,

Associate Professor at Chair of Education and Social Sciences at

Poltava University of Economics and Trade

(Ukraine, Poltava), [movchan.momm @ gmail.com](mailto:movchan.momm@gmail.com)

Fears in the spiritual and cultural traditions of Ukraine

Topic of fear, relevant at all times, is investigated in the article. A special emphasis is placed on the place of fear in the spiritual and cultural traditions of Ukraine.

The Author shows the existence of this phenomenon in the period of Kievan Rus. The Author highlights fear of the forces of nature, fear of death, fear of evil spirits (demonology of pre-Christian Rus), fear of ritual uncleanness, fear for the soul, fear of God, fear of losing power are among the wide variety of fears of Kievan Rus. In times of paganism, the people of Rus were afraid natural forces, of as

heavenly elements. Fear of death in the pre-Christian period of the Kyiv-Russian state was manifested in the specific attitude to the dead. With the adoption of Christianity by Prince Vladimir at the state level, supernatural forces in the minds of people turned into evil (unclean) forces, which were identified as devil. These forces could accumulate evil in themselves, and people were afraid of evil. Orthodox Christianity at this time paid special attention to fear for the soul. This is clearly by the feat of the first saints of Rus princes Boris and Gleb. Deeply religious Boris and Gleb had no fear of death (they voluntarily accepted death), they had a fear for the salvation of their souls. Specific fear that existed among the officials of Kievan Rus - the fear of losing power – is also shown in the article.

The Article shows that existential of fear is closely intertwined with other existentials-loneliness, love, sin, despair, freedom etc. This phenomenon was considered in the works of the outstanding Ukrainian philosopher G. Skovoroda. The thinker distinguished two types of fear: fear (empirical fear) and metaphysical fear (the fear of offending the one you love). In his opinion fear is not desirable but it is inevitable.

There was considered the Interpretation of fear theme of by N. Gogol famous writer of the XIX century. He was very sensitive to fear in the depths of human existence. He believed that fear was closely connected with rank, devil, power, death and the like. It is established that Gogol had a strong fear of death, or rather of being buried alive.

Among the various fears in Ukraine in the twentieth century, the author singles out social fears of the Sixties (a new generation of intelligentsia of the early and mid-1960s who tried to awaken the national self-consciousness in Ukrainian people), which were rooted in the living conditions of people and human relationships in the USSR (Ukraine a was part of the USSR at the time). These fears were about the future of Ukraine, about Ukrainians, about self (I cannot not exist out of Ukrainian context).

There are certain developments on the subject of the article but it requires further philosophical contemplation.